

Boris Beck

Od poštene inteligencije do istinskih vjernika

U Hrvatskoj se uopće ne radi o odvajanju Države i Crkve, nego o odvajanju vjernika od države

“**P**oštovani gospodine Predsjedniče, ovime Vam priopćujem da sam sadržaj Vašeg pisma pomno razmotrio. Uz pozdrave sa željama za obilje dobra, Josip Bozanić” - ni Roman Jakobson ne bi mogao izmisliti ovakvu poruku bez sadržaja kakvu je zagrebački nadbiskup 25. rujna 2009. uputio Stipi Mesiću. Odgovor je to na Mesićev prosvjed kardinalu u kojem je napisao da je hvarsko-bračko-viški biskup Slobodan Štambuk “prevršio mjeru” kad je rekao da je “normalno i poželjno” da predsjednik Hrvatske bude katolik - da, bio je to predsjednikov gaf, usporediv s pismom Benedikta XVI. austrijskom kancelaru u kojem traži od njega objašnjenje zašto Mesić hoće uvesti crkveni porez.

smjerno gledajući u pod, ne majka Tereza nego SDP-ova zastupnica Ingrid Antičević-Marinović. Ali ne da bi održala propovijed, nego da bi poentirala: “Najlakše je objesiti križeve na zidove - ja mislim da je vrijeme da se prekine s nekim prigodničarstvom i sve ono što je u prošlosti bilo zabranjeno da se kompenzira na ovakav način.” Primjećujete li da je rekla “ono što je bilo u prošlosti zabranjeno”, kao da nije u stranci nasljednici Partije koja je to branila? Primjećujete li izraz *istinski vjernik* - ponovila ga je dvaput u dvije minute - koji me lagano podsjeća na *poštenu inteligenciju* iz neprežaljene 1945? Jer u rigidnom komunizmu mogli ste biti inteligentni koliko ste god htjeli samo dok ste to bili privatno - javno ste morali biti dio razdragane, spontano okupljene mase koja je pljeskala i vikala *živio!* Na isti se način u rigidnoj demokraciji može biti vjernik, ali u svojoj sobi, a izvan nje (u javnom prostoru) treba biti amorfan kao i drugi.

Ideološki tlocrt

Odnosno, bio bi gaf, kad bi više itko znao gdje je čemu mjesto. Ne može se nabrojati koliko je hrvatskih kolumnista podržalo Mesićevu inicijativu da se u Hrvatskoj izbače križevi iz javnih ustanova - iako je jedina hrvatska javna ustanova u kojoj sam vidio križ Društveni dom u Loboru - a sve u ime odvojenosti Države od Crkve, za koju nitko ni u novinama ni na Pantovčaku ne zna što je. U duhu Francuske revolucije ja bih rekao da neizabrani (Crkveni) čelnici ne bi smjeli naređivati izabranim (političkim) čelnicima kako da vode politiku (javnu stvar) jer je ove prve delegirao Papa (strani državnik), a ove druge narod (nosilac suvereniteta). Ali u Hrvatskoj se uopće ne radi o odvajanju Države i Crkve, nego o odvajanju vjernika od države. “Pravi kršćanin, istinski vjernik, nosi svakodnevni svoj križ, križ života, na svojim leđima” - rekla je to na Dnevniku, pobožnim glasom i

Komunizmu nije baš bilo drago tolerirati preživjele ostatke starog režima, ali barem su se mogli tješiti da će uskoro izumrijeti, a do tada neka ne izlaze puno van. I kad novo preuzme javni prostor, staro još živi u privatnom. Bio sam u dosta zagrebačkih stanova iz doba moderne i svi imaju istu logiku. S jedne strane ulaza otvara se hal iz kojeg se stupa u dnevnu sobu i spavaću te kupaonicu; dnevna i spavaća soba gledaju na ulicu, a još su spojene i međusobno; iz spavaće se sobe katkad može ući izravno u kupaonicu; nema dječje sobe, što znači da su roditelji i djeca spavali zajedno. S druge strane ulaznih vrata, prema dvorištu, nalaze se djevojačka soba, kuhinja, ostava, wc i lođa; sluškinja u svojoj sobi ima i lavabo u kojem se očito prala, što znači da nije zalazila u kupaonicu.

To je tlocrt ideološki podijeljenoga stana, u njemu je strogo razgraničena zona služinčadi i građana. Zato možete zamisliti moje iznenađenje kad sam na točno takav stan naišao u poslijeratnoj zgradi Vladimira Turine - interpolacija u centru grada izgleda kao da je iz Novog Zagreba, ali unutra su stanovi kao da još uvijek traje *ancien régime*: dvosobni stan od osamdesetak kvadrata s minijaturnim sobičkom za sluškinju. Moje je čuđenje bilo tim veće jer je Turina u isto vrijeme - završivši revolucionarni stadion u Maksimiru - radio na dovršenju Zelene potkove. Naime, tih je 50-ih zamišljen trg iza zgrade Rektorata tako da bi se zelenilo nesmetano pružalo od Zrinjevca i Tomislavca preko Botaničkog vrta i Marulićevog trga do HNK i Ilice. U tu se svrhu kaniilo probiti ulicu uz Školsku knjigu do Ilice, a nestao bi i cijeli blok između Gundulićeve, Varšavske i Frankopanske. Usput bi bageri spravili sa zemljom - a valjda je to i bio cilj socijalističkog urbanizma - i crkvu Svetog Vinka Paulskog zajedno sa samostanom sestara milosrdnica.

Kolateralna žrtva privatizacije vjere

Valovi Revolucije ipak su se na kraju razbili o stijenu na kojoj je sazidana Crkva - a sad se na isti način razbija i Tuđmanov cezaropapizam iz 90-ih. *Modus vivendi* po kojem su svećenici blagoslivljali autoceste i pozivali vjernike da glasaju (tj. glasuju) za HDZ, a zauzvrat im je država, županija i općina gradila crkve, kapelice i postaje križnih putova naišao je ove godine na tolike medijske kritike da se čak i Crkva povukla i dobrovoljno odrekla dijela državne apanaže. Napadi su toliko žestoki da su zašli i u područje potpunih besmislica - predsjednik Republike i svi poznatiji kolumnisti ultimativno traže skidanje križeva iz javnih ustanova (iako ih tamo nema), a *Jutarnji list* u popisu posebno vrijedne crkvene imovine navodi i zagrebačku katedralu (kao da bi itko poželio plaćati režije za tu zgradurinu). No svi su jedinstveni u tome da Crkva nema što raditi u javnom prostoru. Kako je rekao predsjednik Republike: "Crkva bi sama trebala reći da je Hrvatska laička država. U javnom prostoru je mjesto samo grbu i zastavi".

U onim danima, u kojima su urbanisti kao dio hortikulturnog uređenja grada predviđali uklanjanje crkava i samostana, sve je bitno bilo javno, mitinzi, zborovi radnih ljudi, kongresi, plenumi i drugarske kritike i samokritike; radni ljudi su se ostvarivali u privrednim kolektivima, a slobodno vrijeme provodili u KUD-ovima, na sindikalnim izletima i Tjentištima. OOUR-i, ZMIORH-i, AVNOJ-i, NOB-ovi, USIZ-i - sve je to bilo javno, zajedničko, otvoreno, masovno. Nasuprot tome bilo je privatno, a komunisti su se pobrinuli da bude malo i beznačajno, stolni nogomet, ping pong, okućnica, enigmatika, roštilj na Bundeku i pranje stojadina u kratkim hlačama. Za totalitarnu svijest i postoji samo javno, a u to javno svi moraju biti uključeni - zato je Hitler i zamislio *Volkshalle*, dvoranu u koju je mogao stati čitav višemilijunski Berlin kako bi slušao njegove govore uvježbane pred ogledalom.

Samo se u tom ključu može čitati komunistička fraza o religiji kao privatnoj stvari pojedinca - itekako živa u današnjem medijskom diskursu. Biti pojedinac bilo je već dovoljno nepristojno jer je to značilo da se ne uključuješ u slet i štafetu, a imati još k tome i neku svoju privatnu stvar ... sumnjivo, sumnjivo. Komunisti su dobro znali da u javni prostor (tj. politički) treba pristupiti samo ono što njima odgovara, a ako je javni prostor 99 posto svega, onda zbilja smiju u onih jedan posto pustiti ljude da skupljaju značke, rade makete brodova i mole krunicu. Zanimljivo, opet su uskočili urbanisti i iz planova Novog Zagreba ostavili ne samo kina, kazališta i muzeje nego i crkve. Župe su se snašle tako da su kupile stanove u neboderima i ondje držale mise i krstile djecu, uredno prijavivši tu privatnu djelatnost sekretarijatu unutarnjih poslova. Pamtim iz naselja Travno jednog ateistički raspoloženog susjeda kojemu je to išlo iznimno na živce, što je dovodilo do nezgodnih situacija na stubištu. Uzalud su mu iz Crkve nudili da će mu tapecirati vrata ili sazidati pregradu u stubištu, pa čak i kupiti stan gdje god želi - ne, on je jednostavno htio da oni odu, a svoje je stavove potkrijepio psovka i prijetnjama. Danas bismo mogli reći da je bio kolateralna žrtva ekstremne privatizacije vjere. Jer bilo koja crkva, makar se sastojala i od pet članova, ipak je neko društvo; a kad su ljudi u društvu, prije ili poslije netko će zagalamiti, zapjevati ili napisati neku knjigu.

Surogat roditelji i donatori roditeljstva

Ista zbunjenost izbila je na vidjelo u javnoj raspravi o onome što Amerikanci zovu *private parts*. "Kad srce kaže dijete - vlada kaže ne", rekla je u Saboru zastupnica SDP-a Milanka Opačić, ljuta na HDZ-ov zakon o umjetnoj oplodnji koji se protivi zamrzavanju embrija. Dobri stari komunizam volio je mijenjati imena stvarima, ali nije toliko mijenjao njihova značenja: ministar se zvao *sekretar*, ali i dalje je imao ministarske ovlasti i dužnosti; vlada je bila *izvršno vijeće*, ali je i dalje vladala; gimnazija je bila *centar za usmjereno obrazovanje*, ali i dalje su u njoj đaci sjedili u klupama i učili povijest i latinski. Kapitalizam je zadržao riječi, ali one su neprimjetno izgubile značenje, a jedna je od tih i *majka*. Majka - koja je zadnjih milijun godina bila žena koja je rodila dijete - sada se teško može identificirati između *donatorice jajašca* i *prave majke*. U obratnom slučaju, kada žena ima jajašce, a ne može iznijeti trudnoću, imamo *biološku majku* koja daje jajašce i *surogat majku* koja pruža uslugu trudnoće i rađanja. Ista transakcija - vađenje jajašca, oplodnja u laboratoriju i usađivanje zametka u drugu maternicu - može imati posve suprotne pravne učinke: u jednom slučaju vlasnica jajašca ima sva prava biološke majke, u drugome nikakva prava donatorice jajašca; jedina roditeljica je nevažna *surogat majka*, a druga *prava majka*. O čemu to ovisi? O tome što kaže ženino srce. SDP-ova rečenica sada glasi: "Kad srce kaže majka - onda si majka; a kad kaže ne - onda nisi."

S muškarcima je također komplicirano, ali malo drugačije. Oplodi li muškarac ženu uživo, ona ima pravo roditi dijete i prisiliti ga da ostatak života ispunjava sve obveze *biološkog oca*. Ne želi li roditi dijete, on nema nikakva prava da postane biološki otac. O čemu ovisi muškarčev status? O tome što kaže ženino srce. SDP-ova rečenica sada glasi: “Kad srce kaže da si otac - onda jesi; a kad kaže ne - onda nisi.” Može muškarac poželjeti i da sam regulira status pa da bude tek *donator sperme*. Da, ali onaj Šveđanin je iz kurtoazije pristao da se njegovim sjemenom oplodi njegova prijateljica lezbijka kako bi sa svojom suprugom imala dijete; lezbijke su se poslije razvele, a sud je odlučio, jer dijete nije imalo *pravog oca*, da mu je *donator sperme* zapravo *biološki otac* sa svim pravima i dužnostima.

Impresivna medijska protucrkvena plima, koja će sigurno s vremenom biti sve jača, jamačno će potisnuti Crkvu iz javnog u privatno. Problem je jedino što mi ne znamo što je to privatno. Ako nagluha bakica nedjeljom nafrlja misu na televizoru malo jače i probudi ateista u susjedstvu, je li povrijedila javni prostor? Što uopće znači da je nešto privatna stvar? Jučer sam na internetu gledao polugolu Dolores Malbašu na Dikanovoj jahti u skrovitoj uvali, prekjucher još goliju Severinu na još skrovitijoj jahti ... Mogli bismo pretpostaviti da su barem spolni odnosi privatni, ali oni su to još najmanje od svih, što su pokazali *gay* aktivisti. Budući da heteroseksualni parovi mogu slobodno javno demonstrirati svoje odnose držanjem za ruke, poljupcima i, u sve rjeđim slučajevima, djecom, morali su izmisliti *gay pride*, ma kako blesav bio, jer kako da inače objave svoje (privatne) odnose i na njihov račun zatraže (javno) politička prava?

Ni u snu to nismo očekivali

U sva ta pitanja srca podjednako su nesposobni ući i HDZ i SDP jer zakon i nije pitanje srca nego legalizacije prakse koja je zahvatila i Hrvatsku, a to je da se dijelovi tijela kupuju i prodaju. Zašto i ne bi? Ako jedni izlučuju obilje sperme i jajašaca i ne znaju što bi s njima, zašto ih ne bi prodali onima koji će za njih dobro platiti - i tako postati *pravi očevi* i *prave majke* koji će svojoj djeci sve priuštiti (osim toga da im rode biološku braću zamrznutu tijekom procesa umjetne oplodnje; ne može čovjek sve stići). Rečenica SDP-ovke sada odjednom glasi: “Kad kapitalizam kaže dijete - vlada kaže ne”. Vlada i sama ne zna što i kome da kaže, pa je nevjerojatnih trideset godina čuvala Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece - iako je godina 1978, kad je donijet, udaljena od današnje situacije koliko i Tutankhamonov Egipat. Ružica Čavar, predsjednica Hrvatskog pokreta za život i obitelj, tražila je 1991. od Ustavnog suda da ocijeni ustavnost tog zakona, a sucima nije trebalo ni 18 godina da počnu raditi na tome - u zao čas. Jer je usred svade o zamrzavanju embrija stigao Ustavnom sudu dopis Klinike za ženske bolesti i porode čije Etičko povjerenstvo smatra da “život počinje spajanjem muške i ženske jajne stanice”.

“Nismo mogli znati što će se dogoditi s regulacijom medicinske oplodnje, a ni u snu nismo očekivali da će se poklopiti rasprave o umjetnoj oplodnji i pobačaj”, rekao je neimenovan netko s Ustavnog suda u *Jutarnjem listu*. Tko bi, zbilja, mogao nešto takvo očekivati? Jamačno ne Ingrid Antičević-Marinović koju sam zapamtio po još jednoj besmislici, ovaj put izrečenoj u Saboru, a to je da je embrij *hrpa stanica*. Hrpa boca, zemlje ili starog željeza je hrpa zato što se a) sastoji od proizvoljnog broja dijelova i b) zato što ti dijelovi nisu ni u kakvu odnosu; svaki se živi organizam sastoji od točno određenog broja dijelova koji su povezani preciznim procedurama - što ga čini sustavom, a ne hrpom. Pa kad već ne znamo što je živi sustav, kako ćemo onda znati što znači križ u sudnici, a negdje sam pročitao da ih je tri u Hrvatskoj. Titova slika u SFRJ bila je zaštićena posebnim zakonom koji je sankcionirao njezino oštećivanje i tako je bila više od prikaza Predsjednika - ona je doista i bila vlast. Zbog toga su je nosili radnici na prosvjedima kako bi se osigurali da ih policija ne namlati. Ali križ ne štiti zakon; što zbilja znači križ u sudnici? Da će sudac suditi po Starom zavjetu - oko za oko, zub za zub? Da će svakom osuđeniku reći “Tko je ovdje bez grijeha, neka prvi baci kamen”, a potom: “Idi i ne griješi više”? Znači li križ da se sudac boji Boga i da će zato savjesnije suditi? Ili da će se muslimanima osvetiti za Kosovo?

Škrta starica

Možda se sjećate jedne pojedinosti u proljetnoj studentskoj okupaciji zagrebačkih fakulteta: nisu se bojali policije jer policija ne smije stupiti na teritorij Sveučilišta bez rektorove dozvole. Drugim riječima, svatko tko stupi u fakultet ima pravo azila, kao da je ušao u crkvu, i zakon mu ne može ništa. Na to su se pravo prije nekoliko godina pozvali štrajkaši koji su se zabarikadirali u crkvi Svetog Marka i dosta dugo prkosili policiji par koraka od Banskih dvora. Sveučilište je izmišljeno u Srednjem vijeku - i kao i druge srednjovjekovne ustanove, poput bolnice - u teškoj je krizi. I sveučilište i bolnica prirodno su se nastavljali na djelatnost pobožnih redovnika i redovnica: znanje se tražilo jer se željelo spoznati Boga, a bolesnike se njegovalo da se Bogu ugodi. Odatle pravo azila sveučilištima i odatle kapelice u modernim bolnicama. Ali danas su i znanje i zdravlje postali privatni i studenti su uglavnom čuli sa svih strana: plati i štiti; to isto uglavnom čuju i pacijenti. Pa dok još društvo kako-tako i sufinancira obrazovanje i zdravstvo, za svaku kunu koju da Crkvi smatra da je protraćena uludo. U štrajku studenata zaboravilo se da ljudi ne studiraju samo za sebe, već i za društvo. Inženjer će projektirati most kojim će prolaziti mnogi, liječnik će liječiti također mnoge, a i pravnik će sastavljati zakone za sve - bez obzira na to razumjeli ih ili ne. Ista je stvar i sa zdravljem: više zdravih ljudi znači i više zdravih teta u vrtićima, i više zdravih tramvajaca, i više zdravih konobara - a svi će oni, svatko na svoj način, opet pridonijeti boljitku svih.

U iluziji da su manjina u Hrvatskoj, Udruga građana za zaštitu ljudskih prava David podnijela je kaznene prijave državnom odvjetniku i pučkom pravobranitelju protiv predsjednika Biskupske konferencije Marina Srakića - između ostalih, smatraju da Crkva svakome tko ne slijedi njihovo učenje prijete vječnim prokletstvom, pa u tome prepoznaju kazneno djelo prijete opisanim u članku 129 Krivičnog zakona RH. Ali Država je ateistička jer inače (privatni) osjećaj uvrijeđenosti ateista ne bi mogao postati činjenica (javna); nasuprot tome, kršćanski osjećaj uvrijeđenosti ostaje puko prenemaganje. Ako neki građani Hrvatske žele plivati, Država za njih održava bazene jer si to ne mogu priuštiti. Ali ako se žele sastajati nedjeljom, a nekada i preko tjedna, čitati naglas iz knjiga i zajedno pjevati, zašto to Država ne bi potpomogla? Da vezu vilerove goblene, dala bi novce, ali ovo je sporno - jer su odvojeni od Države, naravno, a predsjednik Republike misli da su javno i privatno u doba interneta u istom odnosu kao i kad se pucalo po Zimskom dvorcu. I predsjednik Udruge radničkih sindikata Hrvatske, Damir Jakuš, ima komunističku argumentaciju za odvajanje Crkve od Države: "za prave vjernike crkveni porez ne bi bio problem". Dakako, neka si katolici sami plaćaju Crkvu kad si već hoće Boga moliti.

Nekad su računi bili transparentniji i sve je bilo lakše. Kad je Trpimiru netko trebao napisati diplomatsko pismo, Crkva je bila tu; kad je trebalo napisati rječnik ili gramatiku, Crkva je bila tu; kad je trebalo voditi matične knjige, držati predavanja na fakultetu, osnovati bolnicu ili urediti javni park - i opet je Crkva bila tu; dakako, Crkva je bila tu i kad je trebalo spaliti koju vješticu ili protjerati nekog protestanta. Ali sada hrvatska država ima vlastite diplomate, matične urede, jezikoslovce, profesore, liječnike, pejzažne arhitekta i progonitelje vještica i zašto bi plaćala za stare zasluge, pogotovo u kriznoj godini. Ako je Crkva bila zadnjih tisuću godina majka hrvatskom narodu - što je omiljena katolička metafora - sada se promatra kao škrta starica od koje njezina djeca očekuju samo da krepa i ostavi im svoje nekretnine. Hrvatski teolog Miroslav Volf u svojoj knjizi *Isključenje i zagrljaj* piše: "Da bismo se složili glede pravde, moramo napraviti u sebi prostora za motrište drugoga, a da bismo taj prostor

napravili, moramo željeti da drugoga zagrlimo. Ako uporno tvrdite da vam drugi ne pripadaju i da vi ne pripadate njima, da njihovo motrište ne bi trebalo kvariti vaš, onda ćete vi imati svoju pravdu, a oni svoju, i među vama neće biti pravde." Ateisti iskreno osjećaju da im Crkva ne pripada, a ne zanima ih to što Japanci u Zagrebu obilaze Katedralu, a ne benzinske pumpe, pa da i kune za Crkvu nisu nužno bačene u vjetar.

I na kraju bager

U svakom slučaju: pred nama se urušavaju zadnje institucije svijeta koji je možda bio naivan, ali imao je veličanstvenu viziju; sada odbacujemo tri institucije koje smo tada dobili - Crkvu, sveučilište i bolnicu - i mislimo da će svatko biti najsretniji ako živi i plaća sam za sebe. Već zamišljam: posuđivanje knjiga u knjižnici stajat će kao u videoteci 15 kuna po komadu (jer znanje košta, kako se poručuje studentima ovih dana), plivališta i klizališta bit će ekonomski isplativa (jer zašto bi društvo plaćalo rekreaciju nekih), za parkove će se naplaćivati ulaz, plaćat ću Čistoći metenje samo ispred svojeg haustora te imati privatni vodovod od Save do svoje pipe i vlastitu kanalizaciju od svojeg zahoda do Save.

Staro se jednostavno otkriva kao nefunkcionalno, kao kad se uselite u jedan od onih stanova iz moderne: morate srušiti sve zidove i iznova projektirati stan koji će, prema današnjim potrebama, u središtu imati kuhinju i televizor. Novi oblici roditeljstva i novi oblici javnoga jednostavno će pregaziti stare oblike, a pokušaji da se zaštite pokazuju se besmislenima. Turinin unikatni stadion, naslonjen na brzu gradsku prometnicu, uguran u neki čudni čošak, imao je potpuno originalnu konstrukciju koja se nije mogla prilagoditi novim potrebama. Uporne dogradnje pretvarale su stadion u ono što je tvorac htio izbjeći - u arenu - i to uz tolike troškove da se umjesto tog nakaradnog i neupotrebljivog čudovišta mogao izgraditi najelegantniji i najfunkcionalniji stadion na svijetu. Pouka: najjeftinije je ipak preko starog prijeći bagerom.